

TASHKILOTDA STRATEGIK VA MOLIYAVIY NAZORATNING MAZMUNI VA USULLARI

Abdiazimov Sardor Islom o'g'li – Toshkent Davlat Iqtisodiyot

Universiteti Menejment fakulteti, MNP-91/21 guruh talabasi

Ibragimov G'anijon G'ayratovich – Ilmiy rahbar, Toshkent Davlat

Iqtisodiyot Universiteti Menejment fakulteti Innovatsion menejment kafedراس

Phd dotsent

Annotatsiya: *Mazkur maqolada strategik va moliyaviy nazoratning mazmuni, ularning ahamiyati va usullari batafsil yoritilgan. Strategik nazorat tashkilotning uzoq muddatli maqsadlariga erishishni ta'minlashda qanday vositalar qo'llanilishini tahlil qiladi. Moliyaviy nazorat esa tashkilotning moliyaviy resurslarini samarali boshqarish va moliyaviy barqarorlikni saqlash jarayonini o'z ichiga oladi. Maqolada strategik va moliyaviy nazoratning usullari, xatarlarni boshqarish va samaradorlikni oshirish uchun qo'llaniladigan boshqaruv mexanizmlari chuqur o'rganilgan.*

Kalit so'zlar: *Strategik nazorat, moliyaviy nazorat, boshqaruv usullari, moliyaviy barqarorlik, xatarlarni boshqarish, resurslarni samarali boshqarish, tashkilot strategiyasi, moliyaviy tahlil.*

Kirish

Hozirgi zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida tashkilotlarni muvaffaqiyatli boshqarish strategik yondashuvni talab qiladi. Tashkilotning rivojlanish maqsadlariga erishish uchun resurslarni samarali boshqarish, ichki va tashqi muhit omillarini tahlil qilish, shuningdek, moliyaviy barqarorlikni saqlash muhim hisoblanadi. Ushbu jarayonlarning barchasi strategik va moliyaviy nazorat orqali boshqariladi. Strategik nazorat tashkilotning uzoq muddatli maqsadlariga erishishini ta'minlaydi, moliyaviy nazorat esa resurslarning oqilona taqsimlanishi va moliyaviy xatarlardan himoyalaniشni kafolatlaydi.

Tashkilotlar faoliyati ko‘p jihatdan murakkab va o‘zgaruvchan tashqi muhitga bog‘liq bo‘lib, bu jarayonda strategik nazoratning ahamiyati ortib bormoqda. Tashkilotlar strategiyalarni amalga oshirayotganda rejalashtirishdan tortib, natijalarni monitoring qilishgacha bo‘lgan barcha bosqichlarni diqqat bilan kuzatib borishi kerak. Shu bilan birga, moliyaviy nazorat tashkilotning hozirgi va kelajakdagi moliyaviy holatini tahlil qilish, budjetni rejalashtirish va moliyaviy resurslardan samarali foydalanishni o‘z ichiga oladi. Bu ikki nazorat turi birgalikda tashkilotning umumiy strategik maqsadlariga erishish yo‘lida asosiy boshqaruv vositalari sifatida xizmat qiladi.¹

Mazkur maqolada strategik va moliyaviy nazoratning mohiyati, ularning tashkilot faoliyatini optimallashtirishdagi o‘rni va samarali usullari batafsil ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, strategik nazoratning ichki va tashqi monitoring jarayonlarida qanday ahamiyatga ega ekanligi, moliyaviy nazoratning esa tashkilotning barqaror rivojlanishiga qanday xizmat qilishi haqida ma‘lumot beriladi.

Strategik nazoratning mazmuni

Strategik nazorat tashkilotning uzoq muddatli maqsadlarini amalga oshirishda eng muhim boshqaruv vositalaridan biridir. Bu jarayon strategik rejalarni tuzish, ularni amaliyotga joriy qilish va natijalarni baholash orqali tashkilotning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini ta‘minlaydi. Strategik nazorat faqatgina rejalarning bajarilishini kuzatish emas, balki tashqi va ichki o‘zgarishlarga moslashuvchanlikni saqlashni ham nazarda tutadi.²

Strategik nazoratning bosh vazifasi tashkilotning strategik maqsadlariga erishishni ta‘minlashdir. Bu maqsadlar tashkilotning o‘z missiyasi va ko‘rish nuqtai nazariga muvofiq ravishda ishlab chiqiladi. Masalan, yangi bozorlarni

¹ Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Harvard Business Review Press;

² Simons, R. (1995). Levers of Control: How Managers Use Innovative Control Systems to Drive Strategic Renewal. Harvard Business Review Press;

egallash yoki texnologik innovatsiyalarni joriy etish kabi maqsadlar strategik nazorat obyekti bo'lishi mumkin.

Strategik rejalar ma'lum vaqt ichida amalga oshirilishi kerak, shuning uchun bu jarayonning monitoringi doimiy ravishda amalga oshiriladi. Ushbu bosqichda rejalarining samaradorligi tahlil qilinadi va kerak bo'lganda, strategiyalar qayta ko'rib chiqiladi. Strategik nazorat jarayonida tashkilotning ichki imkoniyatlari va tashqi tahdidlarni chuqur tahlil qilish muhimdir. Ichki muhitni tahlil qilish tashkilotning resurslari, xodimlar salohiyati va texnologik imkoniyatlarini baholashni o'z ichiga oladi. Tashqi muhit tahlili esa raqobatchilar faoliyati, bozor talabining o'zgarishi va iqtisodiy tendensiyalarni o'rganishga qaratiladi.³

Strategik nazorat jarayonida tashkilot faoliyatini baholash uchun asosiy ko'rsatkichlar belgilanadi. Bunga moliyaviy natijalar, bozor ulushi, mijozlarning qoniqish darajasi kabi o'lchovlar kiradi. Ushbu ko'rsatkichlar asosida tashkilotning strategiyalari qanchalik samarali ekanligi aniqlanadi. Zamonaviy bozor sharoitida tashkilotlar tez o'zgaruvchan muhitga moslashishi kerak. Strategik nazorat jarayonida tashkilot strategiyalarni real vaqt rejimida qayta ko'rib chiqib, kutilmagan vaziyatlarga javob choralarini ishlab chiqishi mumkin.

Strategik nazorat tashkilotning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon tashkilotga quyidagilarni ta'minlash imkonini beradi:

- ✓ Raqobatbardoshlikni oshirish;
- ✓ Resurslarni samarali boshqarish;
- ✓ Tashqi xavf-xatarlarni oldindan aniqlash va ularga javob berish;
- ✓ Innovatsion loyihalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish.⁴

Moliyaviy nazoratning mazmuni

³ Mintzberg, H. (1994). The Rise and Fall of Strategic Planning. Pearson;

⁴ Wheelen, T. L., & Hunger, J. D. (2012). Strategic Management and Business Policy: Toward Global Sustainability. Pearson;

Moliyaviy nazorat tashkilotning moliyaviy resurslarini samarali boshqarish, maqsadli foydalanish va moliyaviy xatarlardan himoyalaniшни ta'minlaydigan boshqaruv vositasidir. Bu nazorat turi tashkilotning barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki u tashkilotning moliyaviy ahvolini doimiy monitoring qilish, moliyaviy rejalarning bajarilishini tahlil qilish va moliyaviy resurslarni oqilona taqsimlashni nazorat qiladi.⁵

Moliyaviy nazoratning asosiy maqsadi tashkilotning moliyaviy barqarorligini saqlash va uning moliyaviy imkoniyatlarini maksimal darajada ishlatishni ta'minlashdir. Bu jarayon tashkilotning qisqa va uzoq muddatli moliyaviy maqsadlariga erishish uchun resurslarni oqilona boshqarishni ta'minlaydi. Moliyaviy nazorat moliyaviy rejalarni ishlab chiqish va amalga oshirish jarayonini doimiy nazorat qiladi. Rejalarning bajarilishini kuzatish orqali tashkilot rejalashtirilgan daromad va xarajatlarning qanchalik samarali amalga oshirilayotganini tahlil qiladi.⁶

Tashkilotning budjeti moliyaviy resurslarni taqsimlashning asosi hisoblanadi. Moliyaviy nazorat jarayonida budjet mablag'larining maqsadli ishlatilishi, ortiqcha xarajatlarning oldini olish va iqtisodiy samaradorlik ta'minlanadi. Moliyaviy nazorat tashkilot faoliyatini baholash uchun asosiy moliyaviy ko'rsatkichlar (masalan, foyda marjasi, likvidlik darajasi, rentabellik koeffitsienti) asosida tahlil o'tkazadi. Bu tahlillar moliyaviy holatni chuqur tushunishga va samaradorlikni oshirishga imkon beradi.

Moliyaviy nazorat tashkilotning moliyaviy xatarlarga duch kelishini aniqlash va ularga qarshi choralar ishlab chiqish imkonini beradi. Ushbu xatarlar valyuta kurslaridagi o'zgarishlar, qarzlarning oshib ketishi yoki likvidlik yetishmasligi kabi holatlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Tashkilotning moliyaviy hisobotlari aniq va ishonchli bo'lishi kerak. Moliyaviy nazorat

⁵ Horngren, C. T., Datar, S. M., & Rajan, M. (2014). *Cost Accounting: A Managerial Emphasis*. Pearson;

⁶ Anthony, R. N., & Govindarajan, V. (2007). *Management Control Systems*. McGraw-Hill Education;

hisobotlarning aniqligini tekshirish, ularning xalqaro standartlarga muvofiqligini baholash va xatoliklarni aniqlashni o'z ichiga oladi.⁷

Moliyaviy nazorat orqali tashkilot resurslarini eng yuqori darajada samaradorlik bilan ishlatadi. Ushbu jarayon yangi investitsiya loyihalarini moliyalashtirish, operatsion xarajatlarni optimallashtirish va resurslardan maqsadli foydalanishni ta'minlaydi.

Moliyaviy nazorat tashkilot faoliyatida quyidagi asosiy afzalliklarni ta'minlaydi:

- ✓ Moliyaviy resurslarning ortiqcha isrofgarchilikning oldini olish;
- ✓ Daromadlarni ko'paytirish va xarajatlarni kamaytirish;
- ✓ Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash;
- ✓ Investitsiyalarni samarali boshqarish;⁸

Xulosa

Maqolada strategik va moliyaviy nazorat tashkilot boshqaruvining asosiy komponentlari sifatida ko'rib chiqildi. Strategik nazorat tashkilotning uzoq muddatli maqsadlariga erishishda muhim rol o'ynaydi, resurslarni to'g'ri taqsimlash va rejalarni real vaqt rejimida kuzatishga imkon beradi. Moliyaviy nazorat esa tashkilotning moliyaviy resurslarini samarali boshqarish, budjetni nazorat qilish va moliyaviy xatarlarni oldindan aniqlashni ta'minlaydi.

Strategik va moliyaviy nazoratning samarali tashkil etilishi tashkilotning barqarorligi va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy muhitda har ikki nazorat turi o'zaro integratsiyalashgan holda faoliyat yuritishi kerak. Ushbu maqola tashkilot boshqaruv jarayonlarini yanada samarali qilish uchun foydali bilim va amaliyotlar bilan tanishtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Harvard Business Review Press;

⁷ Needles, B. E., & Powers, M. (2013). *Financial Accounting*. Cengage Learning;

⁸ Shim, J. K., & Siegel, J. G. (2011). *Financial Management*. Barron's Educational Series;

2. Simons, R. (1995). *Levers of Control: How Managers Use Innovative Control Systems to Drive Strategic Renewal*. Harvard Business Review Press;
3. Mintzberg, H. (1994). *The Rise and Fall of Strategic Planning*. Pearson;
4. Wheelen, T. L., & Hunger, J. D. (2012). *Strategic Management and Business Policy: Toward Global Sustainability*. Pearson;
5. Horngren, C. T., Datar, S. M., & Rajan, M. (2014). *Cost Accounting: A Managerial Emphasis*. Pearson;
6. Anthony, R. N., & Govindarajan, V. (2007). *Management Control Systems*. McGraw-Hill Education;
7. Needles, B. E., & Powers, M. (2013). *Financial Accounting*. Cengage Learning;
8. Shim, J. K., & Siegel, J. G. (2011). *Financial Management*. Barron's Educational Series;